

Jadranka Brkić Vejmelka

Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću

e-mail: jbrkic@unizd.hr

Ana Pejdo

Sveučilište u Zadru, Odjel za geografiju

e-mail: apejdo@unizd.hr

EDUKACIJA ZA TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Sažetak

Svrha je ovog rada ukazati na važnost edukacije mlade, studentske populacije o zaštićenim područjima. Istraživanje je provedeno na uzorku od 94 studenta / studentice Odjela za geografiju, Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja, Odjela za turizam i komunikacijske znanosti u Zadru i Odjela za nastavničke studije u Gospiću. Na navedenim odjelima na pojedinim kolegijima poučavaju se znanja o prirodnogeografskim i/ili društveno-geografskim značajkama Hrvatske s posebnim naglaskom na spoznaje o zaštićenim prostorima. Takva znanja od posebne su važnosti za buduće nastavnike koji će poučavati o zaštićenim područjima, ali u istoj mjeri i za buduće turističke djelatnike koji će usvojena znanja prenijeti domaćim i stranim turistima i posjetiteljima. Jedna od važnih funkcija zaštićenih područja upravo je ona obrazovna. Istraživanjem je utvrđeno da studenti u maloj mjeri poznaju sve kategorije zaštićenih područja. Nacionalni park koji su gotovo svi posjetili, privatno ili u sklopu nekog od kolegija, Plitvička su jezera. Edukacije su pomogle u razumijevanju procesa i pojava u okolišu što omogućuje bolji odnos prema zaštićenim područjima i okolišu općenito. Edukacija o zaštićenim područjima, popraćena terenskim obilascima i učenjem *in situ*, važna je sastavnica formalnog obrazovanja, osobito za buduće učitelje, od najranije predškolske dobi pa do visokoškolskog obrazovanja, kao i za buduće turističke djelatnike.

Ključne riječi: zaštićena područja, obrazovanje, turizam

Uvod

Od primarne uloge zaštićenih područja, a to je očuvanje prirodnih ekosustava, očuvanje bioraznolikosti, krajobrazne raznolikosti i georaznolikosti, s vremenom su se razvile i druge funkcije. Zaštita je prirode primarna, ali kroz samu zaštitu promiču se i znanstvene, kulturne, estetske, rekreativne te odgojno-obrazovne vrijednosti zaštićenih područja. Upravljanje zaštićenim

područjima stoga uključuje organiziranje i provedbu obrazovnih programa o vrijednostima i značajkama pojedinih ekosustava. S obzirom na sve veći broj turista, osobito u razdobljima vršnih sezona kada velika posjećenost može ugroziti ne samo temeljne fenomene već i cjelokupno zaštićeno područje, usmjerena edukacija može prevenirati i smanjiti negativne efekte turizma na okoliš. Tako, na primjer, neprihvatljivo i nemarno ponašanje turista može direktno utjecati na okoliš, osobito ako nemaju znanja o samom području ili ako nemaju iskustva vezana za boravak u prirodi te ne vide negativne posljedice svog boravka u prirodi (Nelson, 2021: 249).

S porastom turističkog prometa sve se veći broj turističkih destinacija koristi prirodnim atrakcijama u bliskim zaštićenim područjima nudeći boravak u očuvanom prirodnom ambijentu koji je turistima jedna od najboljih kulisa za različite aktivnosti i odmor. Zaštićena područja postala su turistički atraktivni i vrlo posjećeni prostori, posebice u turističkim regijama, premda turistima ona često nisu bila primarna motivacija za putovanje. Sve veći broj posjetitelja/turista istodobno može biti prijetnja očuvanju prirodne baštine pa je postizanje ravnoteže između (prevelike) posjećenosti i očuvanja važan zadatak u upravljanju zaštićenim područjima. S obzirom na to da se zaštićena područja suočavaju s ugrozama i problemima očuvanja prirodne i kulturne baštine (klimatske promjene, velik broj posjetitelja, sezonska preopterećenost), ona imaju i dodatne „zadatke“, a među ostalim to je edukacija koja posjetiteljima/turistima daje mogućnost „učenja“ o zaštićenim područjima uz iskustveni doživljaj jedinstvenih krajolika (Nelson, 2021: 57).

Edukativni programi u zaštićenim područjima otkrivaju prirodne i kulturne vrijednosti iskustvom boravka u prirodi te istodobno promoviraju zaštitu okoliša uz neposredne primjere ugroženih staništa. To su ujedno i ključna mjesta za širenje znanja i svijesti o zaštiti prirode i okoliša, o prirodnim i kulturnim vrijednostima prostora, o problemima u okolišu te o važnosti edukacije i aktivnog boravka na otvorenome (Brkić-Vejmelka i Paral, 2022). Zaštićena područja postala su idealni prostori za poučavanje i učenje. Naime, ona imaju gotovo laboratorijske uvjete za učenje o okolišu, neposredno u okolišu i za okoliš. Potrebe za edukacijom još su naglašenije u vremenu u kojem virtualni svijet nadomješta onaj stvarni, osobito u populaciji mladih. Posjeti mladih ljudi zaštićenim područjima i njihove edukacije dobivaju sve veće značenje jer, naspram sve prisutnije pojave boravka i rada u zatvorenom prostoru, boravak na otvorenom, u prirodi, omogućuje razvijanje veza sa stvarnim svijetom što može posljedično dovesti do boljeg razumijevanja prirodnih pojava i procesa. Jedan je od ključnih elemenata za postizanje takvih ciljeva odgojno-obrazovni sustav. Tako se primjerice u Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje navodi: *...treba razviti ključne kompetencije u prirodoslovlju: istraživanje, otkrivanje i zaključivanje o zakonitostima u svijetu prirode te primjenu prirodoslovnoga znanja u svakidašnjem životu, razumijevanje promjena uzrokovanih ljudskom djelatnošću te odgovornosti pojedinca za njih, kao i očuvanje prirode i njezinih resursa.* (NN, 05/2015). U ku-

rikulu za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole (NN 7/ 2019) među općim ciljevima nastave navodi se: *...spoznati složenost svijeta koji ga okružuje, povezanost čovjeka, društva i prirode u vremenu i prostoru*, a navode se i preporuke za postizanje odgojno-obrazovnih ishoda. Pritom je važno da se predmeti, živa bića i pojave promatraju u svezi s okolišem u kojem živimo (De Zan, 2005: 327). Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Prirodoslovlje za osnovne škole (2023) kao jednu od preporuka za usvajanje odgojno-obrazovnih ishoda navodi provođenje terenske nastave pod stručnim vodstvom u područjima ekološke mreže ili zaštićenim područjima. Također u kurikulumu je naglašeno da se ishodi tog nastavnog predmeta isprepliću s ishodima navedenim u kurikulumu Geografije, ali i ostalim predmetima, te se preporučuje izvođenje integrirane terenske nastave s ciljem usvajanja obilježja i važnosti voda, izvora energije, bioraznolikosti zaštićenih područja.

Primjeri pojedinih kolegija na Sveučilištu u Zadru (npr. Nacionalni parkovi Hrvatske, Valorizacija prirodne baštine u turizmu, Valorizacija i zaštita prirodne baštine, Odgoj i obrazovanje na otvorenom, Ekologija i prirodna baština, Ekologija obalnog pojasa, mora i podmorja, Geografske izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, Terenska nastava itd.) pokazuju da se i na visokoškolskoj razini studenti educiraju o zaštićenim područjima. Pritom se primjenjuju različite nastavne metode i strategije. Među njima je važna i najčešće nezaobilazna terenska nastava, tj. nastava na otvorenome, izvan učionice. Za školsku populaciju (na svim razinama) i onu studentsku poučavanje na otvorenome, osobito u zaštićenim područjima, može omogućiti bolje razumijevanje postojećih ekosustava, prirodnih fenomena i vrijednosti prirodne baštine uopće. Isto tako, upoznavanje prirodne baštine *in situ* razvija senzibilitet prema problemima zaštite okoliša. Vizualno pamćenje pritom je od velike važnosti jer prirodni ambijent sadrži brojne poticaje koji pridonose razvoju stvaralačkih sposobnosti, što je ujedno vrlo važno u razvoju ličnosti (Husanović-Pejnović, 2011: 75).

Terenska je nastava neizostavna nastavna metoda, posebice na Odjelu za geografiju, Odjelu za izobrazbu učitelja i odgojitelja, Odjelu za turizam i komunikacijske znanosti u Zadru i Odjelu za nastavničke studije u Gospiću. Na navedenim odjelima na zasebnim kolegijima poučavaju se znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim značajkama Hrvatske s posebnim naglaskom na spoznaje o zaštićenim prostorima. Za studentsku populaciju, posebice populaciju budućih učitelja/nastavnika i djelatnika u turizmu, važna je edukacija u izvornoj stvarnosti ne bi li stekli potrebna znanja i vlastita iskustva koja će kasnije prenijeti učenicima i/ili domaćim i stranim turistima. Ta metoda poučavanja može utjecati na veću osjetljivost posjetitelja prema zaštiti prirode i okoliša te na formiranje budućih zagovornika zaštite okoliša koji će ga i samostalno znati i moći štititi. Naime, okoliš je u velikoj mjeri determiniran odlukama koje donose pojedinci ili skupine ljudi, tj. na promjene u okolišu utječu ljudi svojim odlukama i djelovanjem (Wiegand, 1997: 152). Edukacija o zaštićenim područjima i u njima pridonosi stječa-

nju općih i generičkih kompetencija budućih učitelja / nastavnika i turističkih djelatnika. To su, između ostalog, stjecanje specifičnih kompetencija koje se odnose na razumijevanje prirodno-geografskih elemenata prostora, razumijevanje promjena u okolišu i u ljudskom društvu, razumijevanje međusobne povezanosti i ovisnosti prirodnog i antropogenog okoliša te potrebe zaštite okoliša.

Metodologija

Da bi se utvrdilo na koje načine studentska populacija odabranih studijskih programa stječe znanja o zaštićenim dijelovima prirode tijekom studija na Sveučilištu u Zadru, provedeno je anketno ispitivanje. Cilj je istraživanja utvrditi stavove ispitanika o iskustvima i znanjima koja su stekli o zaštićenim područjima u dva razdoblja svog života, prije studija i tijekom studija. U tu svrhu provedeno je istraživanje anketnim upitnikom. U istraživanju su sudjelovali studentice i studenti Odjela za geografiju, Odjela za nastavničke studije u Gospiću i Odjela za za izobrazbu učitelja i odgojitelja, Odjela za turizam i komunikacijske znanosti, studijskog programa Kulture i turizma, svi sa Sveučilišta u Zadru. Anketa je provedena tijekom ožujka 2023., s pomoću Google obrasca i platforme za e-učenje Merlin. Anketa je bila anonimna, a studenti su joj pristupali dragovoljno. Anketi su pristupila 94 ispitanika. Na početku upitnika, ispitanici su bili upoznati sa svrhom i ciljem istraživanja. Anketni se upitnik sastojao od pitanja zatvorenog i otvorenog tipa. Pitanja su bila grupirana u tri cjeline koje su se odnosile na osnovne podatke o ispitanicima, prethodno stečena osobna iskustva i znanja o zaštićenim područjima te iskustva i znanja o zaštićenim područjima stečena tijekom studija. U pitanjima zatvorenog tipa ispitanici su mogli izraziti razinu slaganja s pojedinim tvrdnjama na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (od 1 – uopće se ne slažem, 2 – donekle se slažem, 3 – niti se slažem niti se ne slažem, 4 – slažem se, do 5 – u potpunosti se slažem). Prikupljeni podatci statistički su obrađeni na razini deskriptivne analize, a odabrani podatci grafički su prikazani.

Rezultati istraživanja i rasprava

U istraživanju su sudjelovala 94 ispitanika, studentice i studenti Sveučilišta u Zadru, od toga 82 ženskog i 12 muškog spola. Najmlađi ispitanik imao je 19, a najstariji 25 godina što je u skladu s činjenicom da su obuhvaćeni studenti od prve godine prijediplomskog do druge godine diplomskog studija, nasumično po odjelima. S Odjela za geografiju u anketnom ispitivanju sudjelovala su 22 ispitanika, s Odjela za nastavničke studije u Gospiću 25 ispitanika, s Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja 28 ispitanika, a s Odjela za turizam i komunikacijske znanosti, studijskog programa Kulture i turizma, sudjelovalo je 19 ispitanika (Tablica 1). Time je postignuta razmjerno jednaka zastupljenost svih studijskih smjerova obuhvaćenih ispitivanjem.

Tablica 1. Opis uzorka (sociodemografski podatci)

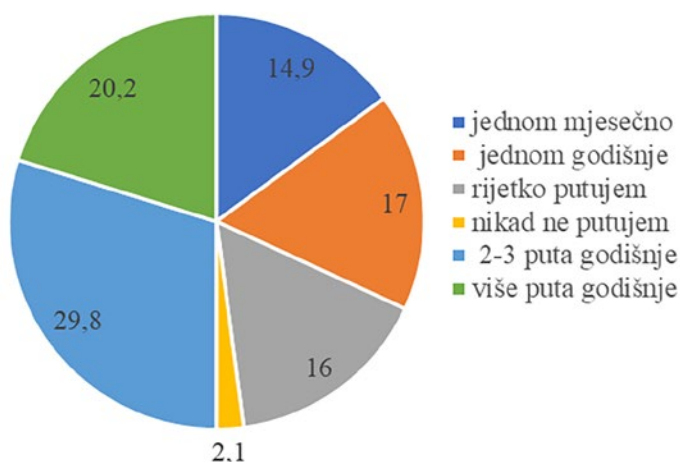
		N	%
Spol	Muškarci	12	12,8
	Žene	82	87,2
Odjel	Odjel za turizam i komunikacijske znanosti	19	20,3
	Odjel za geografiju	22	23,4
	Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja	28	29,7
	Odjel za nastavničke studije u Gospiću	25	26,6
Razina obrazovanja	Prijediplomski	69	73,5
	Diplomski	25	26,5

Izvor: Izračun autora prema rezultatima anketnog istraživanja, ožujak 2023.

Prijašnja iskustva ispitanika o (posjetima) zaštićenim područjima

U drugom dijelu upitnika htjeli smo utvrditi koliko često ispitanici putuju radi odmora/razonode. Što se tiče učestalosti putovanja, bilo da je riječ o putovanjima po Hrvatskoj bilo inozemnim destinacijama, najveći broj ispitanika putuje više puta godišnje (50,2 %), najčešće unutar Hrvatske (73,4 %). Svega 14,9 % ispitanika putuje jednom mjesečno. To je razumljivo s obzirom na to da je riječ o studentskoj populaciji koja još većinom nema vlastite prihode, a i redovni su studenti s obvezom stalne prisutnosti na nastavi (Slika 1).

S obzirom na to da je poznavanje zaštićenih područja važno za navedene studijske programe, ispitali smo imaju li studenti prethodna iskustva u posje-

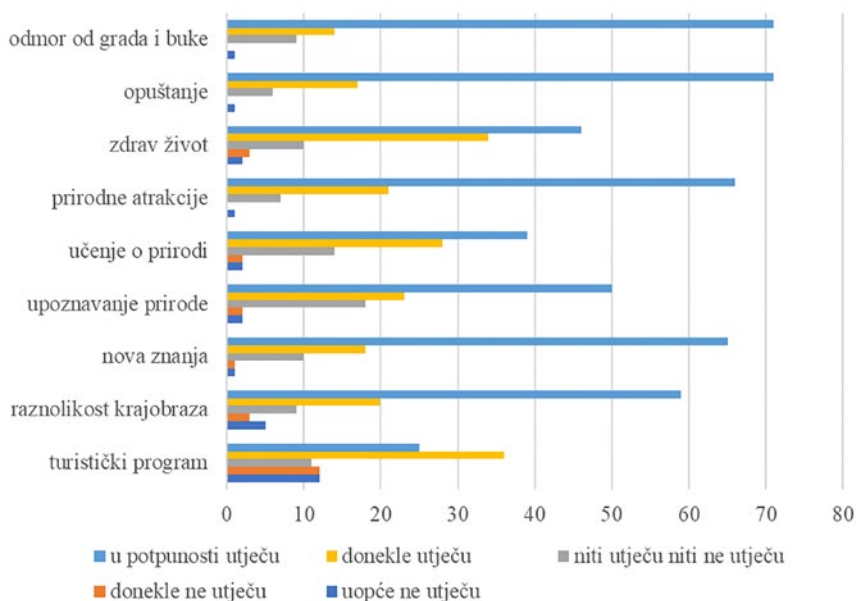
Slika 1. Udio ispitanika prema učestalosti putovanja radi odmora/razonode

Izvor: Prema rezultatima anketnog istraživanja, ožujak 2023.

ti zaštićenim područjima i ako imaju, koja su to područja. Najčešće posjećena zaštićena područja bila su nacionalni parkovi, a među osam hrvatskih nacionalnih parkova najčešće je posjećen Nacionalni park *Plitvička jezera* (u daljnjem tekstu NP *Plitvička jezera*). Čak je 90 % ispitanika barem jednom posjetilo najstariji i najposjećeniji nacionalni park Hrvatske. Osim toga, to je prostor koji su posjetili u najvećem broju tijekom svog zadnjeg posjeta nekom zaštićenom području. NP *Plitvička jezera* često je odredište obrazovnih institucija kad je riječ o jednodnevnim izletima, školi u prirodi ili školskim ekskurzijama.

Na pitanje koje se odnosilo na sam pojam zaštićenog područja većina je ispitanika znala odgovoriti, tj. većina je znala samostalno definirati i objasniti pojam. Međutim, istodobno ispitanici ne poznaju sve kategorije zaštite prirode. Većina poznaje nacionalne parkove i parkove prirode. Samo je dvoje ispitanika navelo sve kategorije zaštite prirode koje su definirane Zakonom o zaštiti prirode (2020). Tijekom formalnog obrazovanja učenici se upoznaju sa zaštićenim područjima Hrvatske, već u nižim razredima osnovne škole kroz nastavu Prirode i društva, potom u višim razredima kroz nastavu Geografije, Prirode i Biologije. U kurikulumu nastavnog predmeta Geografija (NN 7/2019) eksplicitno se navode ishodi: *Učenik razlikuje kategorije zaštite prirode, navodi primjere zaštićene prirodne i kulturne baštine u Hrvatskoj, objašnjava važnost zaštićenih područja i lokaliteta objašnjava važnost zaštićenih područja i lokaliteta kao gospodarskoga potencijala i elementa identiteta te sudjeluje u aktivnostima čuvanja i adekvatnoga vrednovanja baštine na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Učenik prepoznaje na fotografiji zaštićena područja Hrvatske, navodi oblike zaštite prirode (SR, NP, PP, RP, GP)... I tijekom srednjoškolskog obrazovanja (premda postoje razlike u strukovnim i gimnazijskim kurikulumima) jedan je od ishoda poučavanja Geografije da (...) učenici znaju opisati oblike zaštite prirode, s primjerima u svijetu i Hrvatskoj, koristeći se geografskim kartama i IKT-om. Isto tako, i u kurikulumu za Biologiju u 1. i 2. razredu gimnazije preporučuje se posjet nekom od zaštićenih područja Hrvatske (NN 7/2019).*

Ispitanici navode da su se upoznali s pojmom i problematikom zaštićenih područja u osnovnoj i srednjoj školi, najčešće kroz nastavne predmete Priroda i društvo, Geografija, Priroda i Biologija. Zanimljivo je da je nekoliko ispitanika navelo Sat razrednika i Engleski jezik kao nastavne predmete na kojima se poučavalo o zaštićenim područjima. Činjenica da su svega dva ispitanika točno navela sve kategorije zaštite možda je povezana s metodama poučavanja i načinom učenja. U sklopu istraživačkog projekta Instituta za društvena istraživanja i Županijskog stručnog vijeća pedagoga osnovnih škola Grada Zagreba utvrđeno je da su za proces učenja posebno štetni obrasci koji potiču isključivo učenje napamet i reprodukciju naučenoga. Također, istraživanjem navika o učenju kod učenika četvrtih i osmih razreda osnovnih škola Grada Zagreba utvrđeno je da učenici uče neredovito i najčešće neposredno prije usmene i/ili pismene provjere (Ristić Dedić, Jokić, 2014). Osim toga, navedeno je istraživanje pokazalo da su glavni motivi za učenje vezani za postizanje što boljih ocjena i mogućnost upisa u željenu srednju školu. Problematično je, međutim, što je kod učenika vrlo rijetko prisutno učenje vođeno unutarnjim

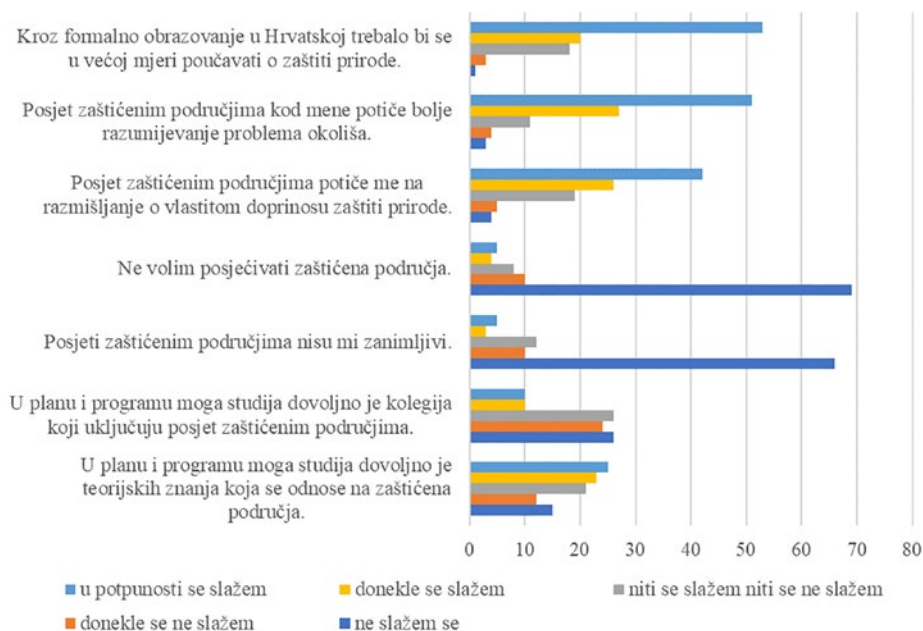
Slika 2. Stavovi ispitanika o njihovoj motivaciji za posjet zaštićenim područjima

Izvor: Prema rezultatima anketnog istraživanja, ožujak 2023.

motivima, primjerice interesom za sadržaj koji se uči, potrebom stjecanja znanja i vještina, uživanjem u aktivnosti učenja, kao i to što se prisutnost takvog učenja još i smanjuje od četvrtih do osmih razreda. Iz prethodno navedenog uočljivo je da su potrebne edukacije (mladih) o zaštiti prirode i o zaštićenim područjima bilo da je riječ o učenju kroz pojedine kolegije bilo kroz edukativne programe koje kreiraju ustanove koje upravljaju zaštićenim područjima ili ostale obrazovne institucije.

Jedan od važnih kriterija turističkih posjeta jest motiviranost. Posljednje istraživanje TOMAS Hrvatska 2022/23. pokazalo je da je najveći broj turističkih putovanja u Jadransku Hrvatsku motivirano *morem* (80 %) i *prirodom* (63,1 %), a za kontinentalnu Hrvatsku motiv *priroda* na trećem je mjestu (20,0 %). TOMAS istraživanje provedeno 2010. pokazalo je da je 20,9 % ispitanika bilo motivirano upoznavanjem prirodnih ljepota. Razlozi koji su utjecali i koji utječu na odabir posjeta pojedinog zaštićenog područja, a koje su istaknuli ispitanici, najčešće su bili odmor od buke, opuštanje, prirodne atrakcije, nova znanja i raznolikost krajobraza (Slika 2). Priroda i odmor direktno utječu na zadovoljstvo posjetitelja (Silva i dr., 2023).

Kada se apostrofiraju aktivnosti za vrijeme posjeta i boravka u nekom zaštićenom području, posebno su istaknuli hodanje/šetnje (poučnim stazama), promatranje flore i faune, zatim slikanje i fotografiranje. Manjina ispitanika sklona je prisustvovanju edukativnim radionicama ili stručno vođenim tura. Mali je broj ispitanika bio upoznat s postojećim ograničenjima u za-

Slika 3. Stavovi ispitanika o odabranim tvrdnjama o zaštićenim područjima

Izvor: Prema rezultatima anketnog istraživanja, ožujak 2023.

štićenim područjima, ali navode ono što im je poznato, primjerice zone koje posjetitelji ne smiju obilaziti u zimskom dijelu godine, zatim upoznati su sa zabranama stvaranja buke, zabranama kupanja u vodi, zabranama utjecaja na biljni i životinjski svijet itd.

Edukacije o zaštićenim područjima tijekom studija

Treći dio upitnika odnosio se na trenutačna znanja i iskustva o zaštićenim područjima, a koja su ispitanici stjecali i stekli tijekom studija. Ispitanici koji su sudjelovali u tom istraživanju jesu studenti koji imaju kolegije povezane s problematikom zaštićenih područja. Utvrđeno je da su ti kolegiji važni jer omogućuju stjecanje znanja o zaštićenim područjima, vrlo često terenskim obilascima. Naime, više od polovice ispitanika posjetilo je barem jedno zaštićeno područje tijekom studija (56,3 %). Kolegiji na kojima su studenti imali mogućnost posjetiti neko zaštićeno područje su Geografija krša, Metodika prirode i društva, Valorizacija prirodne baštine, Terenska nastava, Uvod u turizam itd.

S obzirom na to da je cilj istraživanja bio utvrditi kako na ispitanike utječu posjeti zaštićenim područjima, više od polovine ispitanika naglašava mogućnost boljeg razumijevanja problematike zaštite okoliša, ali posjeti utječu i na razmišljanje o vlastitom doprinosu zaštiti okoliša. Osim toga, smatraju da se treba više poučavati o zaštiti prirode tijekom formalnog obrazovanja (Slika 3). Premda je veći udio zadovoljan teorijskim znanjima koja mogu steći tijekom

studija, dio ispitanika smatra da nije stekao dovoljno teorijskih znanja o zaštićenim područjima.

Na Odjelu za geografiju provodi se kolegij Terenska nastava koji se u potpunosti ostvaruje izvan učionice, dok u sklopu svih analiziranih studijskih programa postoje kolegiji koji dio nastave provode u prirodi te za mjesto izvanučioničke nastave nerijetko odabiru upravo zaštićena područja. Terenska nastava način je poučavanja gdje integracijom teorijske osnove stečene u učionici, fizički doživljenih primjera pojava i procesa u prostoru te konkretnih vještina rada na terenu (Tandarić, 2016) osiguravamo učinkovitije usvajanje novih spoznaja. Prema Bognar, Matijević (2002) terenska nastava ubraja se u nastavne strategije primjerene radu s malim skupinama, od 5 do 20 učenika. Upravo veličina skupine presudna je pri odabiru metode učenja i poučavanja (Vuk, 2009). Brinovec (1992) navodi da je terenski rad temelj poučavanja geografskih sadržaja. Učenje otkrivanjem tijekom terenske nastave Prirode i društva učenici razvijaju novi način rješavanja problema (Čaleta i dr., 2023) koji kasnije mogu primijeniti i tijekom učenja ostalih nastavnih predmeta poput Geografije, ali u svakodnevnom životu.

Minci u dr. (2012) u svom su istraživanju utvrdili da ispitanici smatraju važnim educirati turiste kako se trebaju ponašati u zaštićenim područjima (95,06 %), kao što smatraju da je dobro upravljanje u zaštićenim područjima nužno (98,7 %), a i Grgić i dr. (2021) u istraživanju stavova ispitanika o turizmu u zaštićenim prirodnim područjima na primjeru Lonjskog polja zaključuju da cjeloživotna edukacija, komunikacija i društveno učenje imaju ključnu ulogu u održivom korištenju i održanju bioraznolikosti zaštićenih područja. Da bi se postigla veća educiranost posjetitelja, ispitanici izražavaju potrebu za edukacijama od početka obrazovanja. Jedan od ispitanika tako je naveo: *Smatram da bi se više trebala naglašavati važnost o očuvanju zaštićenih područja, ali i onih područja koja bi to mogla postati. Još od najranijih školskih dana djecu bi trebalo osvještavati o očuvanju okoliša, zaštićenim područjima u njihovom kraju, ali i širem, odlaziti na izlete i u sklopu njima bliskih edukativnih radionica potaknuti znanje i svijest o očuvanju i zaštiti.*

Svaka aktivnost u zaštićenom području utječe na stanje u okolišu. Tako i turizam u zaštićenim područjima ima pozitivnih, ali i negativnih učinaka. Pozitivne učinke, kao što su porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, porast dohotka, stimuliranje i diversifikacija lokalne ekonomije, poticanje lokalne proizvodnje, doprinos očuvanju prirodnog i kulturnog nasljeđa, podrška istraživanju i razvoju dobrih ekoloških navika, podrška ekološkoj edukaciji posjetitelja i lokalnog stanovništva, treba sagledati u kontrapunktu s negativnim učincima koji se očituju u društveno-kulturnim, financijsko-ekonomskim i ekološkim troškovima (Petrić, 2008). Znanje i stečene kompetencije o zaštiti prirodne (i kulturne) baštine nužan su preduvjet za sva buduća djelovanja nadolazećih generacija posjetitelja. Ispitanici (84,4 %) smatraju da bi u zaštićenim područjima trebalo ograničiti razvoj turizma navodeći vlastita iskustva iz kojih su onda proizašli i takvi stavovi.

Neki ispitanici zamjećuju da se vrijednosti zaštićenih područja promatraju površno i da je često naglašena samo njihova estetska vrijednost. Jedan je ispitanik naveo: *Mislim da prosječni čovjek tijekom života stekne dojam da su ti prostori zaštićeni zbog ljepote. Iako zaista jesu lijepi, to nije osnova ni dovoljan razlog da se zaštite. Trebali bi više ukazivati na njihovu pravu važnost – znanstvenu/prirodnu i koliko su bitni svakome od nas, ne samo zbog svoje ljepote.*

Kad se razmatraju mogući oblici turizma koji bi bili poželjni i koji bi se mogli razvijati u zaštićenim područjima, ispitanici u najvećem broju navode ekoturizam (77,6 %) i pustolovni turizam (39,8 %), odnosno oni smatraju da razvoj turizma treba biti održiv (61,2 %). Turistička potražnja za posjetom zaštićenim područjima u stalnom je porastu, što potvrđuje i znatan porast broja posjetitelja. U Hrvatskoj, najveći broj posjetitelja imaju nacionalni parkovi, nešto manje parkovi prirode. Edukacija o zaštićenim područjima time dobiva na još većem značenju. Tako bi se, uz ostalo, izbjegao problem na koji upućuje jedan ispitanik: *Većini su prva asocijacija na zaštićena područja nacionalni parkovi, ne znaju za ostale kategorije, ne znaju pokraj čega prolaze.*

Zaključak

Tijekom formalnog obrazovanja sadašnji i budući posjetitelji zaštićenih područja stječu znanja o njihovu značenju i vrijednosti. Novi predmetni kurikuli za osnovne i srednje škole te nacionalni kurikul za rani i predškolski odgoj ističu prirodoslovnu kompetenciju o zakonitostima u svijetu prirode te primjenu prirodoslovnog znanja kao i očuvanje prirode i njezinih resursa u svakidašnjem životu. Analizirani studijski programi nastavljaju se na postavljene temelje te za cilj imaju poučavanje o zaštićenim područjima i o načinima njihove zaštite za buduće generacije. Osnovni je cilj da studenti usvojena znanja i navike primijene u svom životu, ali da ih i prenesu svojim učenicima i/ili turistima.

Neformalno obrazovanje u sklopu suvremenog upravljanja zaštićenim područjima uključuje i organizaciju obrazovnih programa koji omogućuju, uz stjecanje znanja, stjecanje vještina za svakodnevni život te emocionalni doživljaj prirode. Istraživanjem je utvrđeno da je na svim razinama obrazovanja potrebno uključiti pojedinca u edukacije u neposrednom, prirodnom okruženju. Dugoročno, formalno i neformalno, obrazovanje može utjecati na veću osjetljivost posjetitelja prema zaštiti prirode i okoliša te na formiranje budućih zagovornika zaštite okoliša koji će ga i sami znati i moći štiti. Edukacijski programi stoga imaju važnu ulogu, a pozitivni efekti njihove provedbe ogledat će se u ponašanju posjetitelja.

Kada je riječ o budućim učiteljima (u najširem smislu riječi) i turističkim djelatnicima, potrebna je njihova edukacija o zaštićenim područjima u cilju stjecanja specifičnih znanja, metodičkih znanja i vještina (sposobnosti) da bi određene teme o zaštiti prirode i zaštićenim područjima približili djeci, učenicima, studentima, posjetiteljima i temeljem osobno stečenih znanja i vještina. Time se omogućuje bolje razumijevanje konteksta u kojem se odvijaju promjene u prirodi i jača osjećaj uključenosti i prostorne pripadnosti.

Literatura

- Brkić-Vejmelka, J., Paral, M. (2022). Odgojno-obrazovni programi u zaštićenim područjima Hrvatske, *MemorabiLika*, 5 (1), 129–146.
- Bognar, L., Matijević, M. (2002). *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Brinovec, S. (1992). *Terensko delo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport
- Čaleta, A., Bulić, M., Radanović I. (2023.). Učenje otkrivanjem u izvanučioničkoj nastavi Prirode i društva, *Educatio biologiae*, 9, 66–82. <https://doi.org/10.32633/eb.9.7>
- De Zan, I. (2005). *Metodika nastave prirode i društva*, Zagreb: Školska knjiga.
- Grgić, I., Zrakić, Sušac, M., Jež Rogelj, M. Kunštović, L., Perčin, A., Mikuši, O., Kovačiček, A., Hadelan, L. (2021) Stavovi ispitanika o turizmu u zaštićenim prirodnim područjima: primjer Lonjskog polja, *Journal of Central European Agriculture*, 22 (4), 868–880, DOI: /10.5513/JCEA01/22.4.3232
- Eksperimentalni kurikulum nastavnog predmeta Prirodoslovlje za osnovne škole (2023.) Ministarstvo odgoja i obrazovanja.
URL:<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Obrazovanje/OsnovneSkole//Eksperimentalni-kurikulum-nastavnog-predmeta-Prirodoslovlje-za-osnovne-skole.pdf> (28. svibnja 2024.)
- Husanović-Pejnović, D. (2011). *Održivi razvoj i izvanučionička nastava u zavičajju*, Zagreb: Školska knjiga.
- Minciu, R., Padurean, M., Popescu, D., Hornoiu, R. (2012). Demand for Vacations / Travel in Protected Areas – Dimension of Tourists' Ecological Behavior, *The amfiteatru economic journal*, 14, 99–113.
- Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2015). Ministarstvo odgoja i obrazovanja.
URL:<https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/Predskolski/Nacionalni%20kurikulum%20za%20rani%20i%20predskolski%20odgoj%20i%20obrazovanje%20NN%2005-2015.pdf> (7. veljače 2024.)
- Nelson, V. (2021). *An Introduction to the Geography of Tourism*, Rowman & Littlefield, London.
- Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Biologije za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_149.html (7. veljače 2024.)
- Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Geografije za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_145.html (7. veljače 2024.)

- Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Prirode i društva za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html (7. veljače 2024.)
- Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Prirode za osnovne škole u Republici Hrvatskoj (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja, NN 7/2019. URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_148.html (7. veljače 2024.)
- Petrić, L. (2008). How to Develop Tourism Sustainably in the Coastal Protected Areas? The Case of „Biokovo Park of Nature“, Croatia, *Acta turistica nova*, 2 (1), 5–24.
- Ristić Dedić, Z., Jokić, B. (2014). *Izvoještaj br. 3. Kakva je podrška učenju u školi? Pružaju li roditelji podršku djeci u učenju? Zašto učenici uče?*, Serija „O učenju 2014.“. Zagreb, Institut za društvena istraživanja u Zagrebu. Preuzeto s <https://www.idi.hr/ucenje2014/izvjestaj3.pdf>
- Silva, L. F., Ribeiro, J. C., Carballo-Cruz, F. (2023). Visitors Satisfaction and Loyalty toward Protected Areas: Exploring the Role of Motivations and Perceived Quality, *Leisure Sciences*, DOI: 10.1080/01490400.2023.2285348
- Marušić, Z., Beroš, I., Sever, I., Ivandić, N., Čorak, S. (2023). *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj – TOMAS Hrvatska 2022./2023.*, Zagreb: Institut za turizam.
- Marušić, Z., Čorak, S., Sever, I., Ivandić, N. (2011). *Stavovi i potrošnja turista u Hrvatskoj: TOMAS ljeta 2010*, Zagreb: Institut za turizam.
- Vuk, R. (2009.). Strategije učenja i poučavanja, *Geografski horizont*, 55 (1), 51–58.
- Tandarić, N. (2016.). Terenska nastava iz fizičke geografije – prijedlog za prvi razred gimnazije, *Geografski horizont*, 62 (2), 33–51.
- Wiegand, P. (1997). *Children and Primary geography*, London: Wellington house.
- Zakon o zaštiti prirode (2020). Pročišćeni tekst zakona. NN 80/13, 15/18, 14/19, 127/19, Hrvatski sabor. URL: <https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-za%C5%A1titi-prirode> (7. veljače 2024.)

SIGNIFICANCE OF PROTECTED AREAS EDUCATION FOR TOURISM

Abstract

The aim of this paper is to emphasize the importance of education about protected areas for young people, especially students. A survey was conducted on the sample of 94 students from the Department of Geography, Department of Teachers and Preschool Teachers Education, Department of Tourism and Communication Studies in Zadar and the Department of Teacher Education Studies in Gospić. Specific courses within the aforementioned departments include knowledge on natural-geographic and/or socio-geographic features of Croatia with special emphasis on protected areas. Such knowledge is of decisive importance for future educators who will teach courses on protected areas, but also for future workers in tourism who will apply that knowledge to domestic and foreign tourists and visitors. Education is important with regards to protected areas. The research has concluded that students are not completely familiar with all categories of protected areas. The national park they all have visited, privately or as part of a specific course, are the Plitvice lakes. Education activates the processes and notions related to a particular environment, which in turn facilitates a better relationship with protected areas and the environment in general. Education about protected areas, accompanied with field work and learning in situ, is an important feature of formal education, especially for future teachers, from preschools to institutions of higher education, and for future workers in tourism industry.

Key words: *protected areas, education, tourism*

